

Teadus- ja arendustegevuse erandi kohaldamine teenuste tellimisel

Dokumendi eesmärk ja kasutusala

Teadus- ja arendustegevuse korraldust reguleerib Eesti Vabariigis Teadus- ja arendustegevuse korralduse seadus¹ (TAKS). Lähtuvalt nimetatud seaduse § 13 lg 2 p 1 sätestatust korraldab teadus- ja arendustegevuse (T&A) valdkonda Haridus- ja Teadusministeerium (HTM).

Riigihangete seaduse (RHS) § 11 sätestab erandid, mille korral ei ole hankija kohustatud RHS sätestatud korda järgima, nende hulgas T&A teenuse tellimisega seotud erand.

Kuna enne riigihangete seaduse teadus- ja arendustegevust puudutava erandi kohaldamist tuleb selgeks teha, kas hankelepingu esemeks on T&A tegevus, siis vajadusel annab HTM selgitusi TAKS-i tõlgendamise ja rakendamise ning T&A-ga seotud küsimustes.

Käesoleva dokumendi eesmärk:

- 1) Kirjeldada T&A erandi kohaldamise protseduure;
- 2) Kirjeldada kriteeriume, mille alusel on võimalik hinnata teenuste tellimisel T&A erandi kohaldamist RHS § 11 lg 1 p 19 mõistes.

Käesolev dokument on kasutusel raamistiku või abivahendina planeeritavatele teenustele hinnangu andmiseks T&A erandi kohaldamise seisukohalt.

T&A erandi kohaldamise õiguspärasusele hinnangu andmise protseduur

Selgitamine, kas tellitava teenuse puhul on tegemist T&A teenusega ning kas on võimalik erandi kohaldamine RHS § 11 lg 1 p 19 tähenduses, on hankija ülesanne. Hankija peab lepingu sõlmimisel ilma riigihanget korraldamata olema veendunud, et tegemist on teenusega, millele on võimalik kohaldada T&A erandit.

Vajadusel on hankijal võimalus pöörduda vastava hinnangu saamiseks HTM teadusosakonna poole. Samuti on ministeeriumi poole võimalik pöörduda kõigil asutustel, kes teostavad hankija hanketegevuse üle mistahes kontrolli (näiteks audiitoritel auditite käigus, struktuuritoetuste rakendusüksustel kulude struktuuritoetuste reeglitele, sh hankereeglitele vastavuse kontrollimisel), selgituste ja hinnangu saamiseks T&A erandi kohaldamise küsimustes. HTM teadusosakond kaasab vajadusel vastava valdkonna eksperte. HTM teadusosakonna hinnang peab olema põhjendatud, järgides käesolevat T&A erandi kasutamise juhist.

Hinnangu saamiseks tuleb kas teenuse tellijal või teenuse tellimise viisi õiguspärasuse kontrollijal esitada teenuse lähteülesanne ja/või teenuse tellimise ja teenuse osutamisega seotud materjalid. Lähteülesandele antakse hinnang käesoleva dokumendi lisa toodud kontroll-lehe vormis, kusjuures hinnangu andmise aluseks on lähteülesandes või teenuse tellimisega seotud dokumentatsioonis (pakkumus, uuringu aruanne) toodud teave.

Kui hinnangu andmiseks on vajalik täiendav teave, pöördub HTM selle saamiseks teenuse tellija või teenuse tellimise viisi õiguspärasuse kontrollija poole.

¹ Teadus- ja arendustegevuse korralduse seadus; <https://www.riigiteataja.ee/akt/104122014014>

Hinnang võib olla üks järgnevatest:

- 1) Tellitav/tellitud teenus vastab tervikuna T&A erandi kriteeriumitele;
- 2) Tellitav/tellitud teenus ei vasta tervikuna/suuremas osas T&A erandi kriteeriumitele;
- 3) Tellitav/tellitud teenus vastab T&A erandi kriteeriumitele osaliselt (näidata, millised osad tellitavast teenusest vastavad T&A erandi kriteeriumitele ning milliste osade puhul ei ole T&A erandi kasutamine õigustatud).

Kui teenusele antud hinnangu kohaselt vastab teenus T&A erandi kriteeriumile osaliselt, on hankija otsustada, kas hankida teenus kasutades teisi sobivaid hankemenetluse liike, jätta osa, millele T&A erandit ei ole võimalik kohaldada, tellitavast teenusest välja, või jätta teenus tervikuna tellimata. T&A teenus võib sisaldada ka osi, mida eraldiseisvalt ei loeta T&A teenuseks, kuid mis on teenuse terviklikuks osutamiseks vajalikud.

Kui tegemist on struktuuritoetustest rahastatava teenusega, ei vabasta HTMi hinnang rakendusüksust (nt SA Archimedes struktuuritoetuste agentuur) kohustusest kontrollida RHSi täitmise nõuet toetuse saaja poolt. Rakendusüksus võib täiendavalt küsida hinnangut HTM teadusosakonnalt.

T&A erandi kohaldamise kriteeriumid

Õiguslik alus:

1. RHS § 11 lg 1 p 19:

§ 11. Erandid

(1) Käesolevas seaduses sätestatud korda ei ole hankija kohustatud rakendama, kui:

19) tellitakse CPV-koodidega 73000000-2–73120000-9, 73300000-5, 73420000-2 ja 73430000-5 kaetud teadus- ja arendusteenust, välja arvatud, kui lepingust tuleneb kasu üksnes hankijale tema enda tegevuseks ja teenuste eest tasub täies ulatuses sama hankija.

Nimetatud CPV koodid tähistavad järgmisi tegevusi:

CPV kood ²	Nimetus eesti keeles	Nimetus inglise keeles
73000000-2	Uurimis- ja arendusteenused ja seonduvad nõustamisteenused	Research and development services and related consultancy services
73100000-3	Uurimis- ja eksperimentaalarendustöö teenused	Research and experimental development services
73110000-6	Uurimistööteenused	Research services
73111000-3	Uurimislaborite teenused	Research laboratory services
73112000-0	Mereuringute teenused	Marine research services
73120000-9	Eksperimentaalarendusteenused	Experimental research services
73300000-5	Uurimis- ja arendustöö planeerimine ning elluviimine	Design and execution of research and development

² CPV koodide osa 73 alla ei kuulu turuanalüüsi teenused, mis liigituvad CPV koodide klassi 7931.

73420000-2	Teostatavuse eeluuring ja tehnoloogilised demonstratsioonid	Pre-feasability study & Technological demonstration
73430000-5	Testimine ja hindamine	Test and evaluation

Tellitava teenuse liigitamine T&A teenuse alla

T&A erandi kohaldamiseks peab teenus olema liigitatav T&A teenuse alla.

Kehtiva TAKS § 2 p 7 kohaselt on **teadustegevus** isiku loomevabadusel põhinev tegevus, mille eesmärk on teaduslike uuringute abil uute teadmiste saamine inimese, looduse ja ühiskonna ning nende vastastikuse toime kohta;

TAKS § 2 p 2 kohaselt on **arendustegevus** – uuringute ja kogemuste kaudu saadud teadmiste rakendamine uute materjalide, toodete ja seadmete tootmiseks, protsesside, süsteemide ja teenuste juurutamiseks või nende oluliseks täiustamiseks.

HTM lähtub teenusele hinnangu andmisel OECD dokumendist Frascati manual³. Frascati manual (käsiraamat) on rahvusvaheliselt tunnustatud ning enimkasutatav metodoloogia T&A statistika kogumiseks ja kasutamiseks ning oluline tööriist T&A poliitika kujundajatele üle kogu maailma. Käsiraamat sisaldab baasmõistete definitsioone, juhiseid andmete kogumiseks ning klassifikaatoreid T&A statistika koostamiseks.

Frascati käsiraamat⁴: Teadus- ja arendustegevuse eesmärgiks on alati uued leiud, mis põhinevad algupärastel ideedel (ja nende tõlgendustel) või hüpoteesidel. Selle tulemus ei ole suures osas ette teada (vähemalt ei ole teada selle saavutamiseks kuluv aja ja ressursside hulk); see on planeeritud ja eelarvestatud (ka juhul, kui sellega tegelevad üksikisikud) ning sellega soovitakse saavutada vabalt ülekantavaid või turul kaubeldavaid tulemusi.

T&A tegevus peab olema:

- uudne,
- loominguline,
- ettemääramatu tulemusega,
- süstemaatiline,
- ülekantav ja/või korratav.

Kõik viis tingimust peavad olema T&A tegevuse korral üldiselt täidetud, olgu tegemist pideva või aeg-ajalt toimuva tegevusega.

Teadus- ja arendustegevuse üldmõiste hõlmab kolme liiki tegevust: alusuuringud, rakendusuurid ja eksperimentaalarendus. **Alusuuringud** on eksperimentaalne või teoreetiline töö, mida tehakse peamiselt selleks, et saada uusi teadmisi nähtuste ja vaadeldavate faktide põhialuste kohta ilma otsese praktilise rakenduse eesmärgita. **Rakendusuurid** on algupärased uuringud uute teadmiste saamiseks, kuid need on suunatud eeskätt kindlale

³ Frascati Manual 2015 Guidelines for Collecting and Reporting Data on Research and Experimental Development http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oced/science-and-technology/frascati-manual-2015_9789264239012-en#.Wa55IOQUmM8

⁴ Toodud viited on Frascati Manuali 2.peatüki tõlkest http://www.etag.ee/wp-content/uploads/2016/11/FrascatiManual2015_2ptk.pdf

praktilisele eesmärgile. **Eksperimentaalarendus** on süstemaatiline töö, mis põhineb uurimistegevuse tulemusena saadud teadmistel ja praktilistel kogemustel ning loob uut teadmist eesmärgiga valmistada uusi tooteid, võtta kasutusele uusi protsesse või täiustada olemasolevaid tooteid või protsesse. Eksperimentaalarendus on tootearendusprotsessi üks etapp: sellel etapil kontrollitakse üldiste teadmiste rakendatavust konkreetsetel kasutusjuhtudel, mis on vajalikud protsessi edukaks lõpuleviimiseks. Eksperimentaalarenduse etapp lõpeb siis, kui T&A tegevuse tingimused ei ole enam täidetud.

Vastavalt teadus- ja arendustegevuse määratlusele kuuluvad teadus- ja arendustegevuse mõiste alla sellised teenuseprojektid, mille tulemuseks on uued teadmised või teadmiste kasutamine uute rakenduste väljatöötamiseks. Lisaks viiele põhitingimusele võivad teenuste valdkonnas esineva teadus- ja arendustegevuse tuvastamist lihtsustada järgmised näitajad: sidemed avalike uurimislaboritega, doktorikraadiga töötajate või doktorantide kaasamine, uurimistulemuste avaldamine teadusajakirjades, teaduskonverentside korraldamine või teadusliku retsenseerimisega tegelemine⁵.

T&A teenusteks ei loeta järgmisi tegevusi:

- (a) Hariduslikku ja koolituseesmärki kandvad teenused (mistahes personali või tudengite koolitamisega seotud tegevused loodusteaduste, tööstuse, meditsiini, põllumajanduse, sotsiaalteaduste valdkonnas, välja arvatud suurem osa doktorantide läbiviidavatest uuringutest);
- (b) T&A teenustega seotud teenused (mistahes spetsialiseerunud ametkondade tegevus, mis puudutab näiteks andmete kogumist, salvestamist, tõlkimist, hindamist vms, välja arvatud T&A teenuste abil saadud tulemuste kohta aruande koostamine);
- (c) Teised tööstustegevused (näiteks T&A teenuste läbiviimiseks tehniliste vahendite varumine, T&A teenuste abil saadud toodete või teenuste turustamine vms);
- (d) Haldus- ja tugiteenused (näiteks T&A teenuste tarbeks rahastuse otsingud ning rahaliste vahendite jagamine või mistahes T&A teenuste läbiviimiseks vajalikud transportimis-, hoiustamis- puhastus- ja parandusteened).

Loetletud tegevused ei ole eraldiseisvalt T&A teenused, kuid kui need võivad olla tellitava T&A teenuse koosseisus (mõistlikus ulatuses).

Antud juhendi kontekstis mõeldakse **uurimislaborite teenuste** all T&A tegevusega seotud laboriteened, mitte standardseid katsetusi ja võrdlusuuringuid, mis ei kvalifitseeru T&A tegevuse alla.

Uurimis- ja arendustöö planeerimine on T&A tegevuse üks etapp. Uurimis- ja arendustöös eristatakse järgmisi etappe:

1. tutvumisetapp - ainevaldkonna valik, uurimisülesande leidmine, varasemate uurimistulemustega tutvumine, uurimisülesande täpsustamine.

⁵ Vt täpsemalt näiteid ja selgitusi Frascati manual p 2.86-2.98.

2. **planeerimisetapp - uurimisprobleemide püstitamine, uurimismeetodi valik, andmete kogumise, töötlemise ja analüüsi planeerimine, tööplaani koostamine.**
3. teostusetapp - Informatsiooni kogumine, informatsiooni töötlus ja analüüs.
4. uurimisaruande kirjutamise etapp - uurimisaruande kirjutamine.

Teostatavuse eeluuringute eesmärk on saada adekvaatset infot ettevõttes või teadusasutuses kavandatava rakendusuringu või tootearendusprojekti teostatavuse ja selle eeldatavate tulemuste kasutamise võimaluste kohta.

Tehnoloogilised demonstratsioonid ning testimine ja hindamine on võimalik liigitada T&A erandi alla, kui need tegevused on seotud T&A tegevusega. Mõistet „**tehnoloogiline demonstratsioon**“ või „**tehnoloogianäidis**“ (technology demonstration) kasutatakse laiemas tähenduses suurte uurimisprojektide juhtimisel ning selles kontekstis käsitatakse seda kui uute tehnoloogiate rakendamise eel- või järelhindamise ühte etappi. T&A tegevuse kontekstis kasutatakse mõistet juhul, kui näidistega seotud tegevusel on teadus- ja arendusprojekti selge sisuline roll.

T&A erandit on võimalik rakendada üksnes siis, kui tegemist on T&A tegevusega, ehk siis alus- ja rakendusuringute või tootearendusega. Kui sama lepingu alusel, millega telliti T&A teenust, kavatakse saada tulemust turustada, ei ole enam tegemist üksnes T&A tegevusega ning sellisel juhul ei saa kohaldada T&A erandit.

T&A erandi rakendamise aluse määratlemine

Kui eespool toodud kriteeriumite ja põhimõtete alusel selgub, et tellitava teenuse puhul on tegemist T&A teenusega, kontrollitakse, kas lepingust tuleneb kasu üksnes hankijale tema enda tegevuseks ja teenuste eest tasub täies ulatuses sama hankija. Vähemalt üks eeldus peab erandi kasutamiseks olema täidetud.

Esimene tingimus tähendab seda, et T&A teenuste tulemustest peavad saama kasu ka teised turuosalised ning tulemused peavad olema avaldatud ka teistele, mitte üksnes T&A teenuste tellijale või T&A tegevuste läbiviijale. T&A tulemuste avaldamine võib toimuda nt teadusvaldkonda puudutavates erialaajakirjanduses või teaduskonverentside raames.

Teine tingimus tähendab, et teenuse eest ei tasu täies ulatuses hankija, vaid see peab olema rahastatud ka teiste partnerite (sh teenuse osutaja) poolt. Kui hankija on ainsaks lepinguga tasu maksma kohustunud isikuks, ei ole see tingimus täidetud, ning sellisel juhul peab T&A erandi kohaldamiseks kindlasti olema täidetud esimene tingimus.

Teadus- ja arendustegevuse erandi kohaldamine teenuste tellimisel

KONTROLL-LEHT

I Info tellitava teenuse kohta

Tellitava teenuse nimetus	
Teenuse tellija	
Teenuse eeldatav maksumus	
Teenuse lühikirjeldus (eesmärk, oodatavad tulemused, peamised tegevused, nõuded teostajale)	

II Tellitava teenuse liigitamine T&A teenuse alla

Nr	Kriteerium	Vastavus kriteeriumile jah/ei	Selgitus/põhjendus (lisada selgitus, kuidas on tellitava teenuse puhul antud kriteerium täidetud)
	CPV kood (märgi sobivad):		73000000-2 Uurimis- ja arendusteenused ja seonduvad nõustamisteenused. 73100000-3 Uurimis- ja eksperimentaalarendustöö teenused. 73110000-6 Uurimistööteenused. 73111000-3 Uurimislaborite teenused. 73112000-0 Mereuuringute teenused. 73120000-9 Eksperimentaalarendusteenused. 73300000-5 Uurimis- ja arendustöö planeerimine ning elluviimine. 73420000-2 Teostatavuse eeluuring ja tehnoloogilised demonstratsioonid. 73430000-5 Testimine ja hindamine
	Kirjeldus, kuidas hinnatav teenus vastab valitud CPV koodile, sh kas tellitav teenus vastab T&A tegevuse tunnustele (on uudne, loominguiline, ettemääratu tulemusega, süstemaatiline, ülekantav ja/või korratav)		
	KOKKUVÕTE		<i>Hinnang, kas tellitava teenuse puhul tegemist T&A teenusega. Kui tellitav teenus vastab T&A teenuse kriteeriumitele osaliselt, märkida, mis osas (millised tellitava teenuse osad vastavad T&A tegevuse tunnustele).</i>

III T&A erandi rakendamise aluse määratlemine

Nr	Kriteerium	Vastavus kriteeriumile jah/ei	Selgitus/põhjendus (lisada selgitus, kuidas on tellitava teenuse puhul antud kriteerium täidetud)
1	T&A teenuste lepingust tulenev kasu on laiem kui üksnes hankija enda tegevuse läbiviimiseks		
2	T&A teenuste eest ei tasu täies ulatuses hankija		
KOKKUVÕTE		<i>Hinnang, kas ülaltoodud kriteeriumite põhjal on hinnatava teenuse puhul täidetud T&A rakendamise alused. Erandi kohaldamine on võimalik, kui täidetud on vähemalt üks kriteerium kahest.</i>	

IV Kokkuvõttev hinnang teenusele teadus- ja arendustegevuse erandi kohaldamiseks

HTM kui T&A tegevuse mõiste sisustaja lõplik hinnang T&A teenusele

Kontroll-lehe täitja nimi ja ametikoht

/allkirjastatud digitaalselt/